

Pápes Éva

A mesék jelene és múltja - *lancu Laura összegyűjtött meséi Csángóföldről* -

lancu Laura a moldvai Magyarfaluban született (1978). Csángómagyar író, költő. Hatgyermekes katolikus családban nőtt fel. Kényszerű kétnyelvűségét tizenkét évesen kétlakiségra cserélte. Csíkszeredában járt középiskolába, egyetemi tanulmányait Budapesten folytatta, óvodapedagógusként, majd teológus-hittantanárként diplomázott. A BCE Századvég Politikai Iskolában politikai szakértőként, a Szegedi Tudományegyetemen néprajzusként végzett. Jelenleg a Pécsi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén végzős PhD hallgató. A nem szokványos életrajz nem szokványos tehetséget sejtet. 2000 óta több-kevesebb rendszerességgel jelennek meg írásai. Természetesen a Moldvai Magyarság szerkesztője mind a mai napig, de az Irodalmi Páholyé is. Tudatos csángómagyar sajtómunkás. Verset ír, néprajzos szakdolgozatot, sajátos politikai publicisztikát. Fiatalon is nagy népszerűségnek örvend. Szerepel színpadon előadóként, verset mond, ha hívják, kendőzetlenül ír személyes véleményt közéleti kérdésekről.

lancu Laura sajátos – mondhatnám archaikus – jelensége a magyar irodalomnak. Olyan világból jön, ahol a múlt század végi tájnyelv él ma is, a gondolkodás pedig még régebbi mintákat követ: azt a magyar paraszti mintát, amit Bálint Sándor szakrális alapú világképnek nevezett. Ennek működésére jellemző, hogy a vallás az egész életet megszenteli, a hétköznapi élet jelenségei is kultikus távlatot kapnak, így a munka és a szórakozás rituáléi is őrzik az archaikus jellegüket, „megszentelt rítusosságukat”¹. A hétköznapi élet területén, a családban, a gyereknevelésben egyaránt jelen van a hit, mintegy építőköve annak. Így emlékszik erre lancu Laura: *Tekintélyelvű nevelést kaptunk. Mindig fel kellett nézni apámra, anyámra, idősebb testvéreimre. Akik viszont felemelt karral, ujjal az égbe mutattak... Nem magukért akartak ilyennek vagy olyanak nevelni. Úgy érezték, felelősek azért, hogy a gyermekeik föltekintsenek. Minél magasabbra. Erről végeláthatatlanul hosszan lehetne írni... pontosan azért, mert amolyan mítosz*

¹ Forrás: Tánzos Vilmos: *Eleven ostya, szép virág.* Krónika könyvek, 2000.

*már az életnek ez a része. Az ember diskurál vele, szelídíti, vallatja*². – Ez a mitikusság, amelynek gyökere a gyermekkorban volt, határozza meg ma is az ifjú költő és néprajzkutató minden tevékenységét, írjon bár éppen verset, vagy gyűjtsön mesét...

Ő a mítoszok vándorútra induló „legkisebbje”, aki hosszas hányódások és próbatételek után megszerzi azt a bizonyos királyságot, amit egyedül érdemes a világban megszerezni: a szellemi kiteljesedést, az emberi létezés szellemi gyökereihez való életteli kapcsolódást. Bár az indulás nagyon nehéz volt, a mesei szegénység³

² Hevesi Mónár József interjúja lancu Laurával (internet)

³ A mesében a szegénység nem fizikai szegénységre utal, hanem olyan állapotra, amelyből gazdagság csak a

itt valódi szegénységet jelöl: egy hatgyermekes csángó katolikus család gyermekeként, ráadásul két „fél-nyelvet”⁴ birtokolva ostromolta meg a magyar irodalmat, és nyert bebocsátást, lett magyar költővé. Ahogyan az általa gyűjtött egyik mesében, a „Zöd Péterben” történik, ő is „megálmodta”, hogyan lehet szegénylegényből *Fehér királyá* válni. De mielőtt ezt az analógiát végigvinnénk, érdemes egy kissé elkalandozni a mesék világában, mélyebbre menni magában a mesében, hogy ne csak felületes párhuzamot lássunk az élet és a mese között.

A mesék gyökerei egyrészt a lélek mélyén, másrészt a történeti múltban vannak. Ha megvizsgáljuk a mesék és a történeti múlt kapcsolatát, láthatjuk, hogy a mese vissza tud vinni minket a bennünk lévő archaikus tudathoz, amely tárolja az emberiség valamennyi kincsét, az archetipusoktól, ősképektől kezdve a szimbólumokon át egészen az emberben lévő képességek kitágításának a lehetőségéig. Az archaikus tudás – amely nem ismeri az absztrakciót – a világról, az eredetről, kezdetekről való komplex tudás, amely nem a múltból származik (bár a múltban látjuk kivételül), hanem a tudat tudatfeletti állapotából, abból az időből, amikor minden gondolat, kijelentés szó vagy cselekedet ható és alakító erőként volt jelen az ember életében, aki ennek tudatában is volt. Az archaikus tudás egyfajta mágikus tudás, azaz olyan rituálék összességét érthetjük alatta, amellyel az ember alakítani és formálni tudta a világot, mert állandóan változó erők összességének látta, és hitt abban, hogy a természeti folyamatok befolyásolhatók. Az archaikus tudat egyfajta „gondolkodás feletti gondolkodás”, amelyet a mese úgy ír le, hogy „a gondolatnál is sebesebben” lehet vele „közlekedni”.

A mesei szimbólumok előhívják az ember tudatából az archaikus múlt eseményeit, valamint azt a tudást, amikor a hierarchia helyett még a komplexitás volt a dolgok elrendezésének alapja, az ember azonosságát tételezett fel önmaga és mindama létező között, amit élőnek tartott, legyen az kő, fa, fű, virág vagy természetfölötti lény.⁵

A szimbólumok egysége mögött ez az egységes világkép munkál, így egységes kultúra jött létre, amelynek megszűnése, feloldódása nagyjából már a múlt század közepére szinte teljes egészében megtörtént („szigetként” lelhetünk csak rá!). A szimbólumok univerzálisak, megjelentek a népi élet minden formációjában: építészet, tárgyi világ, használati szellemi kiteljesedés révén válhat!

⁴ „Nem kétnyelvű, hanem kétszeres félnyelvű voltam, hiszen mind a magyar, mind pedig a román nyelv egy alrendszerét ismertem.” – mondta magáról.

⁵ Forrás: Boldizsár Ildikó meseterápiáról szóló előadásai

eszközök, népdalok, népköltészet és mese – mindenhol ugyanazok a gyökerek (szimbólumok) érhetőek tetten. Ez volt az a világ, amelyből lancu Laura jött, és amely által minden látszólagos hátrány ellenére óriási „előnyre”, szinte behozhatatlan nyereségre tett szert, hiszen költészete és ezzel együtt gondolkodása is egy mélyebb és elevebb kapcsolatot mutat az emberi gondolkodás archaikus, „szellem-telibb” részével. Ez a kapcsolat azért is fontos, mert a mai élet, a mai mentalitás, a mai modernnek/posztmodernnek nevezett létszemlélet lényege éppen az elszakíttóságban van, a leválasztódásban a gyökerekről. És akkor jön egy csángó lány, aki hozza magával elfeledett, már régen csak irodalmi alapanyagból és néprajzi gyűjtésekből ismert világszemléletét, nota bene, bizonyítékul azt is bebizonyítja, hogy a huszonegyedik században még jelen van Csángóföldön, egy kis faluban maga a mítosz, mert még mindig él...

Mese- és „más beszédek”-gyűjteménye, amely Johófiú Jankó címmel jelent meg, ennek az archaikus gondolkodásnak a jelenlétére utal, amelyben a mese még mindig megtartotta azt a szerepét, amely valamikor oly fontosá tette a nemzedékek közötti tudás-átadási folyamatban: egy egységes világképet ad át, amelyben ugyan formálisan egyszerre vannak jelen a kereszténységre jellemző elemek, és a múlt sámánisztikus vallási elemei is, de ezek békésen megférnek egymással. Ez a rendszer, világkép nem intellektuális, hanem érzelmi, érzéki jellegű. A mesékben, „beszédekben” megjelenő szimbólumok nyelve konkrét, de érzékelhető módon fejez ki elvont vallásos tartalmakat, ráadásul a mondókákban, ráolvasásokban még ott rezeg egy valamikori sámánisztikus természetvallás analógiás gondolkodásának emléke. Itt még minden élményekre épül, nem tartalmaz spekulatív, elvont elemeket, tele van megélt, átélt szimbólumokkal. Ez maga az archaikus múlt, ami jelenként mutatkozik meg, létszemléletként, amely életvezetési mintáit valami számunkra már régen elveszett egységes – mágikus – vallásos létezésből kapja. Erre utal az a lélegzetelállítóan szép párbeszéd lancu Laura és édesanyja között, amit az előszóban olvashatunk: *Édesanyám hajnal előtt versenybe szállt a nappal; beszélt is néha, mire gyakorta fölébredtem. „Kivel beszél – kérdeztem – még a kutya is alszik”. „A lelkemmel” – okított. Máskor pusztán búsult, égtelen volt a szeme, szava gyászos, keze mint szobor. A múlt örökítő maradandósága. „Mid fáj anyám? – kérdém ilyenkor. „A lelkem” – lehelte.*

Innét már lehet érteni, hogy miért lesz költő a kis csángó lányból, aki már gyermekként is a „lélekkel” találkozott, a lélekkel, amelyhez nem kell közvetítő, nem kell pszichológia, csak a Napba kell tudni nézni, ahogyan

a mesében ez még természetes volt. Mert mesén, vagyis valódi, élőszóként, élőbeszédként, lélekbeszédként kapott útravalóval felnőni bizony hatalmas esély az élethez, hatalmas esély a „királylánnyá” válásban, a magunkkirályságának/egész-ségének megteremtésében. Hiszen erről szól minden mese: a lehetőségekről, amelyek életünk minden pontján léteznek, amelyek által megvalósíthatjuk az álmainkat, ahogyan a *Zód Péter* mese hőse, akit Kriza János gyűjteményéből *Álomlátó fiúként*⁶ ismertünk meg. *Zód Péter* úgy fejt meg a feladványokat, ahogy az álmokat szokás⁷, megkeresi a „lelküket”, megkeresi az analógiákat, fölfejt a szimbólumokat, hogy megvalósulhasson az, ami mindig is lehetséges volt, és ami ma is lehetőségként adva van minden egyes „léleknek”: az élet teljességében való „részesezés”...

A lancu Laura által gyűjtött meséknek nem az az érdekességük, hogy valami vadonatújat adnak hozzá a magyar meséről való tudásunkhoz – szinte mindegyik mesét ismerjük már valamilyen feldolgozásból. Hanem éppen az, hogy ismerjük, de feldolgozásokból, régi gyűjtésekből, itt viszont a mindennapi életbe ágyazva jelennek meg – nem lényegtelen, hogy a magyar nyelv egyik legarchaikusabb rétegére is rávilágítva –, mintegy részei annak a tudásátadásnak, amelyről már beszéltünk. Ez a nemzedékről-nemzedékre való tudás-átörökítés volt a „lelke” és egyben a „konkrétsága” a mesélésnek, amikor a mesehallgató megkapta az élethelyzetekre való reagálás, a „megoldás” képességét, tudását. Minden mese egyben egy életbeli szituáció, egy lelki képlet megoldási mintáját hordozza, amely a hallgatóban

mintegy belülről kerülve működhet, válhat „sorvezetővé” az élete során. S ez nem valamiféle tárgyi tudás, sokkal inkább egyfajta életminta-adás, amelyben az ember, mint lélekkel bíró lény kap útmutatást, mert beavatást szerez a „lehetséges” világába, abba az azonosságba, ami áthatja a létező világot.

Korunk tragédiája, minden válságának alapja, hogy ennek valóságosságában már egyre kevésbé hiszünk. De mégis ez az, ami azokat a közösségeket még mindig élteti, ahol ez eleven kultúráként képes működni, ahogy a csángókat (bár ott is egyre halványuló formában), vagy a még létező, ma primitívnek nevezett, törzsi létformákat. De ez hatja át a költészetet, magát a művészetet, ez az alapja minden „lélek-beszédnek”, spirituális élménynek. S hogy ez mennyire áthatja lancu Laura gondolkodását, arról valljon ő maga: „...Csak egy darabból álló ember vagyok. Aki viszont nyújtózkodik, mert azért van. A növekedés egyébként is az emberbe van kódolva. S miután az ember nemcsak önmagában van, hanem közösségben él, ezért a jobbik, szebbik kezével néha a közössége fejét is megsimogatja. Ezt sem a művészet, sem a tudomány nem tiltja meg. Az etikai és a szakmai kérdések és problémák a simogatás hogyanjára vonatkoznak. Egyébként, ha az embernek van ott belül valamije/valakije, akivel a dolgokat megvitatja, akkor esélyes, hogy megmaradjon a középúton.”⁸ - Mert az út mindig középen van, tehetnénk hozzá, ha valóban rajta vagyunk. Ehhez inspirációt és mintát adhat lancu Laura is – verssel, prózával, gyűjtéssel egyaránt.

6 Kriza János: Székely népmesék. Bp., Móra Kk., 1961.

7 A jungiánus álomfejtés alapképlete is ez.

8 Hevesi Mónár József interjúja lancu Laurával (internet)